

Օ Ր Ա Գ Ի Ր

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ, ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ

ԵՒ

ԲԱՆԱԿԱՆ ԳԻՏԵԼԱԿԱՆ

Ե . ՏԱՐԻ, ԹԻՒ 16 .

1847

ՕԳՈՍՏՈՍԻ 15 .

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

ԴԱՍՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

Խրատ ասուաւ եւ պղտը աղէկ կրթելու դիւրին ճամբայ :

ՏՂԱՔԸ աղէկ կրթելու դիւրին ճամբայ մըն է , ինչպէս որ այլ և այլ առթով աս Բազմավիպիս մէջ ալ յիշեցինք , նախ՝ Բնուշուծիւնը , երկրորդ՝ Ստադրուծիւն ու խնամք ան ձանձրանալի : Եւ անուշուծիւնը որչափ որ աւելի հարկաւոր է տղոց աղէկ կրթութեանը համար , ու որչափ որ կ'ապրսպրուի ծնողաց ու վարժապետաց , այնչափ աւելի կ'երեւնայ թէ անգործադրելի է արեւելեան ազգերուն տղոցը վրայ : Եւ անկ որ գրեթէ ամենուն բերնէն միշտ կը լսուի ասոր ներհակ վճիռ մը՝ թէ աղէկ կրթութիւնը առանց ծեծի չըլլար : Եւ շիտակը խօսելով՝ փորձն ալ նոյնը կը ցուցնէ . մինչև հարկ կ'ըլլայ փոխել աս ճշմարիտ խօսքը որ Եւրոպացիք շատ փորձերով հաւաստեց են : Յիշուի՝ թէ որ աս արեւելեան սովորութեան և կարծեացը հետեւելու ըլլանք , բոլորովին սուտ կ'ըլլէ ան խօսքը թէ Բնուշուծիւնն է աղէկ կրթե-

լու դիւրին ճամբան : — Բայց չենք կրնար ըսել թէ այսչափ երկար ժամանակի ու կրթութեամբ մարդկանց փորձերը բոլորովին սուտ կամ սխալ ըլլան . անոր համար հարկաւոր է որ աղէկ մը քննենք ասոր պատճառը , ու ըստ այնմ՝ գտնուած արգելքը վերցնենք , որպէս զի աս մեր ազգին տղաքն ալ դիւրաւ ու աղէկ կարենան կրթուիլ . վասն զի շատ դժուար ու գրեթէ անհնարին կրթութեւնը ճամբայ մըն է խստութիւնը . անոր ներհակ՝ շատ դիւրին ու մէկ հատիկ ճամբայ է կրթելու՝ անուշուծիւնը՝ ամէն աշխարհքիս բնակիչներուն համար ալ : Եւ իսկ թէ աս անուշուծիւնը պէտք է որ սկսի օրոցքէն . անոր համար ալ տղաքը աղէկ կրթելու առաջին պայմանն է մայրական գութ տղուն վրայ , և աս գութն հետեւանքն են սէրը , հոգը , մտադրութիւնն ու վախը : Եւ քնական մայրական գութէն առաջ կուգայ մէկ սէր մը որ ան

տղուն աղէկութիւնը կ'ուզուի . աս սերէն կը հետեւի մեծ հոգ մը և մտադրութիւն մը որ տղան ամէն աղէկութիւն ունենայ , կատարեալ մարդըլայ : Երոնցմէ կը պատճառի երկիւղը . մէկ վախ մը՝ որ չըլլայ թէ տղան փնասի մը հանդիպի՝ թէ հոգւոյ և թէ մարմնոյ : Եւ ասոնք են ամէն տեսակ աղէկ գործիքները մէկ տղայ մը աղէկ կրթելու համար , կատարեալ մարդ ընելու համար , իր վախճանին հասցընելու համար :

Եւ ծնողը ըլլալու՝ տղայ կրթելու բնական կատարելութիւնները միթէ ամէն ծնողք իրենց սրտին մէջ տպաւորուած չունին : Ի՞նչ ըսել է . կրնայ ըլլալ աշխարհքիս մէջ մէկ ծնողք մը որ գութ չունենայ իր որդւոյն վրայ : Իսկ ծնողաց սիրոյն չափը այնպէս սաւտիկ է ու բնական , որ օրինակ եղած է Եստուծոյ սիրոյն առ մարդիկ . նոյն պէս ալ է գութէն ու սերէն առաջ եկած ծնողաց հոգը և մտադրութիւնը իրենց որդւոցը վրայ . ինչուան նաև Պօղոս առաքեալ արժան կը սեպէ օրինակ բերելու հարց հոգը և խնամքը իրենց ժողովրդեան վրայ ունեցած սիրոյն՝ ըսելով թէ “ Իբրև հայր զորդիս խրատեաք և սփոփեաք ” : Իսկ ծնողական սրտին վախը որ չըլլայ թէ փորձանքի մը հանգիպին իրենց որդիքը՝ ո՞վ կրնայ չափի մէջ դնել :

Հատելուն մտքէն կ'անցնի հիմա աս բանս որ եթէ յիրաւի աղէկ կըրթելու գլխաւոր պայմանն ըլլար մայրական գէոյ բերումը տղուն վրայ , պէտք էր որ ամէն տղաք աղէկ կըրթուէին , ու այնչափ վարպետներուն և կրթութեան , դաստիարակութեան ճամբաներ սորվեցընելու կարօտութիւն չունենային : Հիմա անոր ներհակ այնպէս կ'երևնայ թէ ծնողք բնական գութ ամենեւին չունին իրենց որդւոցը վրայ . վասն զի կը տեսնենք որ ընդհանրապէս տղոց չար մեծնալուն ու անկարգ ըլլալուն գլխաւոր պատճառը ծնողք են :— Եւ այց ահա ասանկ գիւրին ճամբուն դը-

ժուարանալուն պատճառը ծնողաց տգիտութիւնն է , որ կը սիրեն տղաքնին , բայց ծուռ ճամբով : Ինչպէս որ տղաքը իրենք զիրենք կը սիրեն , իրենք իրենց աղէկութիւնը կ'ուզեն , բայց չեն ճանչնար իրենք իրենց օգտակարը և կամ փնասակարը , ասանկ ալ իրենց ծնողքը երբոր տգէտ կ'ըլլան , թէպէտ կը սիրեն իրենց որդիքը , կը խնամեն , կը վախեն որ մէկ փնասի մը հանդիպին , բայց չեն գիտեր չեն ճանչնար թէ որ բանն է անոնց օգտակար ու որը փնասակար . անոր համար տղուն օգտակար եղածը չեն ըներ , այլ տղուն ուզածը կ'ընեն : Տղաքնին խիստ շատ կը սիրեն , անոր համար կ'ուզեն որ չէ թէ միայն տղուն փնասակար բան չըլլայ , այլ նաև տհաճելի բան մըն ալ չըլլայ , չտրիւրի տղան . բայց խիստ շատ անգամ կը պատահի որ տղան փնասակար բան կ'ուզէ ընել կամ կ'ընէ , անանկ որ անկարելի կ'ըլլայ տղուն տալ աս երկու բանը մէկտեղ , վասն զի կամ պիտի տխրի և կամ պիտի փնասուի . տես դու տգիտութեան չարիքը . աւելի կ'ընտրեն որ փնասուի՝ քան թէ տխրի . և այսպէս տղան կը մեծնայ անկիրթ ու անկարգ , անկէ ետև ալ տեղիք չընեն անուշ խօսքը անոր սրտին մէջ . վասն զի պղտիկուց անանկ սորվեր է՝ ամէն ուզածն առաջ տանիլ :

Արեմն դարձեալ ստոյգը ան է թէ ծնողական գութն ու սերն է օրինակ և ճշմարիտ ճամբայ տղայ կրթելու , բայց աս շիտակ ճամբան աւրօղն է տգիտութիւնը , այսինքն ճանչնալը թէ որն է տղուն հարկաւոր և բարի և որը փնասակար : Եւ աս ճանչնալէն առաջ կուգան ան խօսքերը թէ մերարեւելեան տղաքը անուշութեամբ չեն կրթուիր : Եւ որ համար ծնողաց մէկ հատիկ հոգը ու ջանքը աս բանիս վրայ պէտք է ըլլայ որ ճանչնան թէ որ բանն է օգտակար տղուն՝ որ բանը փնասակար , որպէս զի ըստ այնմ աղէկը գործել տան և գէշէն զգուշացընեն : Իրենց ծնողական գութ-

Թը, սէրը, հոգը և վախը գործածեն ըստ տեղւոյն՝ առանց խաբուելու տը-գիտութեամբ :

Այսպիսի ճշմարտութիւն սիրող ծնողաց քիչ մը օգնելու համար՝ մենք ալ ըսենք հոս քանի մը բան : Ախ չիտակ է մտածելը թէ տղուն գլխաւոր մասը հոգին է, և մարմնէն աւելի հոգւոյն վրայ պէտք է աշխատիլ, ջանալ որ աղէկ կը թուած մեծնայ . անոր համար որչափ որ մէկ կողմանէ կը մտածեն ծնողք թէ տղաքնին մարմնով աղէկ մեծնան առողջ ու առանց պակսութեան, մէկալ կողմանէ ալ պէտք է ջանան կըթելու անոնց հոգւոյ կարողութիւնները . անանկ որ վարժին պղտիկուց առ խոտուած, առ ընկերն և առ անձինս ունեցած պարտքերը կատարելու . դարձեալ որ մտաւոր կարողութիւննին զօրացնելու հետ ըլլան : Իր տղան ճշմարիտ սիրով սիրողը կը ջանայ որ տղուն վրայ սիրուելու կատարելութիւններ գըտնուին . զոր օրինակ զուարթ ըլլալ, անուշ բարք ունենալ, ամենուն հնազանդ ըլլալ, չարէն վախնալ ու բարին սիրել և այլն : Իս բաները միշտ իրենց մտաց ու աչաց առջև ունենալով, անանկ կը նային տղուն . մարմնոյն կողմանէ կը զգուշացնեն փասակար բաներէ, իսկ հոգւոյն կողմանէ կը սկսին խրատ տալ սորվեցնել նախ վարուիլ խոտուածոյ հետ, ամէն իր խօսքերը գործքերը խոտուածոյնուրէլ միշտ . երկրորդ վարուիլ քրիստոնէական և քաղաքավարական օրինօք ամենուն հետ, ինչպէս որ կը վայլէ իրենց տարիքին ու հասակին : Իս ամէն բաները կ'ընեն միշտ անուշութեամբ, ինչպէս որ սէրը կ'ազգէ սրտ տերնուն, բայց միշտ ալ անոնց կամքը կոտրել ջանալով, ու վարժեցնելով որ կամքերուն դէմեղած ատեն ուրախ հանգիստ կենան՝ համբերելով . վասն զի այնպիսի ծնողք փորձով գիտեն թէ ով որ աս աշխարհիս մէջ կ'ուզէ հանգիստ՝ ուրախ ըլլալ, պէտք է որ համբերել գիտնայ : Աւ-

տի թէ որ կ'ուզէ մէկ ծնող մը իր որդւոյն հանգստութիւնը, պէտք է որ անոր համբերել սորվեցնէ . և թէ համբերել լաւ սորվելու համար պէտք է վարժիլ պղտիկուց ամէն բանի մէջ կամքը կոտրելու : Ինչ ծնող մը որուն միտքը լցուած է այսպիսի ճշմարտութիւներով, քանի որ տղուն խելքը չէ բացուած՝ կը սկսի վարժեցնել անիկայ համբերելու իր կամքին դէմեղած զխոտուածներուն : Ինչպէս ըսենք, առջի բերանը քանի որ տղուն խելքը չհասնիր՝ մէկ տարուան եղած չեղած, երբոր կ'ուզէ իր կամքը առաջ տանիլ, տեսածը ձեռք առնել, կ'ուզէ որ զինքը գրկեն, կամ աս անբանը իրեն ընեն՝ չըներ, կ'արգիլէ, ու լալու ալ թող չտար . ու եթէ տղան մտիկ չընէ, սկսի լալ, շոյելու՝ սիրտը առնել ջանալու տեղը զինքը ատել կը ձեացնէ, կը թողու, խոստանալով որ ձայնը քաշէ ու լռէնէ՝ ան ատենը նորէն կ'առնէ գիրկը . աս տեսակ փորձերը մէկ քանի անգամ ընելով բաւական կ'ըլլան տղուն մտքին մէջ տպաւորելու թէ իր կամքը առաջ տանիլ ուզելը գէշ բան է : Իսկ տղուն հանդարտ հնազանդ եղած ատենն ալ ինչպէս որ պէտք է նէ կը սիրէ զինքը ու կը փայփայէ . ասոնցմով տղուն մտքին մէջ կը տպաւորուի թէ մեծերուն կամքն ընելը և հնազանդ ըլլալը աղէկ բան է, իսկ իր կամքը առաջ տանիլ ուզելը և կամակորիլը գէշ բան է :

Երբոր այսպիսի սկզբունքով զարդարուած սկսի բացուիլ մէկ տղուն միտքը, յայտնի է որ անուշութիւնը կ'ըլլայ հիմն աս տեսակ կըթուութեան, որով միայն կրնայ աղէկ կըրթուիլ տղուն միտքն ու սիրտը :

Ինչէ ետեւ երբոր սկսի տղուն միտքը բացուիլ, երկու իրեք տարուան ըլլայ, կը սկսի մայրը անոր ապրստընել որ աս կամ ան բանն ընէ . այնպիսի բաներ՝ որ դիւրին ըլլայ ընելը, և տղայական բնութեան ու հասակին բոլորովին դէմ բան չըլլայ . կը սորվե-

ցընէ ալ որ ապստարածը մէկէն 'ի գործ դնէ, վարժեցընելով՝ որ եթէ մեծին հրամանը կատարէ, սիրելի ու հանգիստ կ'ըլլայ. և թէ որ չկատարեր, ատելի կ'ըլլայ ու վիշտ կը քաշէ: Բայց սանկ ալ կը սկսի վարժեցընել թէ ամէն բանէն առաջ պէտք է որ զԲ. տուած սիրէ, Բ. տուածմէ վախնայ. առաւօտանց ելածին պէս ինքզինքը Բ. տուածոյ յանձնէ, նմանապէս իրիկունն ալ պառկելու ատեն: Բայց վարժեցընելով տղայ մը պզտիկուց, անկէ ետեւ ծնողաց ծուռ նայիլը մեծ պատժոյ տեղ կ'անցնի, ծեծ զարնելը մարդուս վայել գործ չըլլալը ինքիրմէ կը յայտնուի անոնց:

Հիմա ո՞վ կը տարակուսի թէ մեր ազգին տղաքն ալ թէ որ աս կերպով դաստիարակուիլ սկսին, չափահաս եղած ատեննին ալ առանց աշխատանք տալու իրենց մեծերուն՝ դիւրաւ շիտակ ճամբան կը մտնեն: Բայց յայտնի է որ մեր ազգին տղոց անուշութեամբ չկրթուելուն պատճառը իրենց բարքէն չէ եղեր, այլ կրթութեան կերպը չգիտնալէն, նաեւ բնական ու ծնողական գութն ու խնամքը սխալ ճամբով գործածելէն: Սասն զի տղայ մը որ 'ի մանկութենէ կը վարժի կատարել իր ամէն կամքերը, պոռալով կանչելով ամէն ուզածը առաջ տանիլ, ալ անկէ ետեւ ինչպէս կարելի է զսպել ան տղան: Սանաւանդ մեր քաղքերներուն աւելի գէշ սովորութեանցը հետեւելով, որ առջի բերանը կը կրթեն տղաքը՝ անոնց ամէն ուզածն ընելով՝ որ չկան չուրուտեն, անոնց ամէն անկարգ գործքերուն ու խօսքերուն վրայ ուրախանալով. դարձեալ տղոց առջեւ ուրիշներուն բարկանալով թէ ինչո՞ւ տղուն կամացը դէմ կ'ընեն: Բայց սպիտի անկարգ կրթութեամբ տղան ինչուան ութը տասը տարուան կ'ըլլայ, կը սկսի իրեն անկարգ կիրքերը ամէն առթի մէջ 'ի գործ դնել. այնուհետեւ անուշութեամբ ըսուած խրատը ծաղր կ'ընէ. ծեծէն միայն կը վախէ, բայց չը

կրթուիր, այլ անուշ աւելի կատաղի ու գազանային բնութիւն կը ստանայ: Զարութեանց ետեւէ երթալ, ամէն մտքին եկածը առաջ տանիլ, ամենուն չարիք ուզել, և անգթութեամբ ամենուն փեսա հասցընելու հետ ըլլալ, ուրիշի խեղճութեանը վրայ գութը շարժելու տեղ ուրախանալ, միայն ինքզինքը հոգալ, ասոնք են պատու ծեծով ու փետով եղած կրթութեան: Ս'էկ ազգ մը և քաղաք մը որ ասանկ խստութեամբ կ'ուզէ կրթել իր տղաքը, ոչ երբէք կը կրթուի մարդկութեան բնական օրինաց մէջ:

Հ. Գ. Մ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Յախճաթ թուման:

Բնագրութեան բանաստեղծներուն մէջ Սիւտոֆէն, Փոփէն ու Պայրընէն ետքը խիստ հռչակաւոր է Յակովբ թուման կամ թուման: Եւ յիշուի. իր փափուկ իմաստները, կարգէ դուրս զուրցուածքի կերպը, մտածմանց նորութիւնը, թումանի անուշը Բնագրացուց և օտար ազգաց մէջ անմահացուցած են: Եւ զարմանալի հանձարը շատ լուր կ'երևնայ Երանայ ըսուած բանաստեղծութեանը մէջ, ուր չորս եղանակաց յատկութիւնները անանկ բնական կերպով մը կը ստորագրէ որ տգէտն ու իմաստուն կարգացողը հաւասարապէս կը զմայլին. ո՞՞ն ալ զարդարուն ու կենդանի է: Բայց սպիտի մարդու մը վարուց ծանօթութիւնը աւելի անոր համար օգտակար կը սեպենք մեր ընթերցասիրաց՝ որ իրմէ կրնան սորվիլ թէ ուսումնասէր մարդը պէտք է արիանայ, ու որ և իցէ արգելքէ մէկէն չուսահատի, գիտնալով որ ուսումնականին մէկ հատիկ ապաւենը անխոնջութիւն